

PRVNÍ NÁBOŽENSKÉ HODINY V PRVNÍM ŠKOLNÍM ROCE

(Praeambula christianae instructionis parvulorum.)

Vypracované katechese.

Napsal

Jan Staněk,

emer. docent katechetiky na bohosloveckém ústavě v Brně.

1946

NAKLADATELSTVÍ BRNĚNSKÉ TISKÁRNY V BRNĚ.

PRVNÍ NÁBOŽENSKÉ HODINY V PRVNÍM ŠKOLNÍM ROCE.

(Praeambula christianae instructionis parvulorum.)

Vypracované katechese.

Napsal

Jan Staněk,

emer. docent katechetiky na bohosloveckém ústavě v Brně.

1 9 4 6

NAKLADATELSTVÍ BRNĚNSKÉ TISKÁRNY V BRNĚ.

Ex Episcopali Consistorio Brunensi.

Brunae die 23. Novembris 1944.

Nrus: 8290.

Nihil obstat,

Josef Poul,
censor ex officio.

Imprimatur.

Dr. Josef Kratochvíl,
Vicarius Capitularis.

P ř e d m l u v a .

Pro vyučování náboženství v 1. šk. roce obě moravské Osnovy — brněnská i olomoucká — řídí se ve svém postupu samozřejmě předepsanou učebnicí „Katolickou prvoukou“. Tato učebnice není sice pro 1. šk. rok, kde děti ještě nedovedou čísti, předepsána v tom smyslu, aby se z ní také učily, ale je směrodatnou pro katechetu. Avšak děti 1. šk. roku přinášejí s sebou do školy z domu otcovského představy o Bohu buď nejasné nebo nesprávné. To mají na mysli obě Osnovy, a proto dříve ještě než předepisují poučování o Bohu dle 1. článku Prvouky („Věřím v Boha“), nařizují rozhovor katechety s dětmi o P. Bohu, ve kterém se nesprávnosti představ dětí o Bohu opravují a nejasnosti doplňují a objasňují. Pak teprve je možno navázati na 1. článek Prvouky, t. j. vlastně bylo by to možno, kdyby v tom článku bylo více logiky.

Bohužel však v 1. článku Prvouky je logický rozpor, který katechetu uvádí do nesnází. Dotyčný článek totiž, který jinak sám o sobě je pěkný a praktický, má tři odstavce:

V prvním odstavci se líčí, jak ze zasetého zrnka vyrůstá klas, načež následuje otázka: Kdosi tomu zasetému zrnku dává růsti. Kdo je to?

V druhém odstavci se líčí, jak se obloha zatáhla černými mraky, jak z mraků šlehalý blesky a spustil se déšť, načež k večeru zase vysvitlo slunce. Z toho se vyvozují tři otázky: Kdo káže slunci, kdy má svítit? Kdo posílá blesk? Kdo dává déšť?

V třetím odstavci se líčí noc, kdy v osadě všechno spí a na obloze svítí hvězdy. Z toho pak se vyvozují otázky: Kdo rozsvítil hvězdy na obloze? A kdo udělal nebe a zemi? (Logicky plyne z odstavce pouze otázka první, kdežto druhá vůbec ne!)

Na otázky svrchu uvedené jsou možny pouze dvě přímé odpovědi, a to:

1. Jest Bůh (neboť On dává zasetému zrnku růsti, On káže slunci svítit, On posílá blesk a déšť, On rozsvítil hvězdy na nebi).

2. Bůh je všemohoucí (On nejen dává zasetému zrnku růsti atd. On může udělat všecko, co chce — je všemohoucí). Ostatní se doplní až při vypravování o stvoření světa.

To jsou tedy dvě pravdy, které logicky a přímo lze vyvoditi ze článku 1. Naše Prvouka však vyvozuje z tohoto článku dvě jiné pravdy, které z líčení a otázek článku nikterak logicky neplynou nebo aspoň ne přímo:

1. Pán Bůh je na nebi i na zemi a všude.

2. Pán Bůh vidí všecko, slyší všecko a ví všecko.

Prvouka vyvozuje tedy z článku 1. všudypřítomnost a vševědounost Boží, a je jen škoda, že obsah článku není takový, aby z něho ty dvě pravdy skutečně plynuly, neboť jinak jsou tyto dvě pravdy pro počáteční vyučování náboženství nutny.

Avšak i tyto dvě pravdy musí ještě předcházeti poučení o duchovosti a neviditelnosti Boží. Děti obírají se jen představami konkrétními, vše chtějí vnímati jen svými smysly. Představy abstraktní jen těžko chápou. Vykládejte dětem, že Pán Bůh je všude, že je i ve školní světnici, a hned se děti ohlížejí po všech koutech světnice, jako by tam chtěly P. Boha uvidět. A to činí aspoň některé děti i tehdy, řekneme-li jim předem, že P. Boha nemůžeme vidět, protože je duch. Vždyť právě ten pojem duchovosti Boží je dětem tak těžko pochopitelný. Abychom však pojem duchovosti Boží chápavosti dětí pokud možno co nejvíce přiblížili, učiníme nejlépe, použijeme-li názoru, při kterém vycházíme přímo od dítěte. To však není tak snadné, jak by se na první pohled zdálo.

Řekneme-li dětem, že každé z nich je člověk, a že člověk má tělo a v tom těle duši, to pro děti ještě nic není. Jsou to pro ně jen flatus vocis. Již představa „člověka“ je dětem nejasná. Kdy slyší dítě v rodině slovo „člověk“? Styká se ovšem denně s lidmi, ale to je maminka, tatínek, babička, Frantík, Mařenka, p. Svoboda, pí Svobodová atd., ale kdo řekl někdy dítěti, že každý z těch vyjmenovaných je člověk? To slovo uslyší dítě jen tak někdy náhodou. Někdo zazvonil a Frantík šel otevřít. Když se vrátil, ptala se ho matka: „Kdo tam byl?“ A Frantík řekl: „Byl tam nějaký člověk a ptal se, je-li tatínek doma.“ A tak ten pojem „člověk“ splývá v duši dítěte v jedno s někým cizím, neznámým.

Avšak ani představa vlastního těla nebývá dítěti jasná. Kdo s ním kdy mluvil doma o těle? Řekli mu, že má hlavu, krk, břicho, ruce, prsty, nohy atd., ale že má tělo, to mu neřekli. Snad někdy při řeči dospělých mihlo se to slovo kolem uší dítěte, ale protože

se to netýkalo přímo jeho, dítě si toho nevšimlo. Tak se mně nejednou stalo, když jsem děti v „kašičce“ vyzval, aby mně na sobě ukázaly, kde mají tělo, že děti buď rozpačitě mlčely nebo ukazovaly na čelo!

Pokud se týče duše, řekli sice zpravidla v rodině dětem, že mají v sobě duši (dušičku), ale představa duše zůstala jim přece nejasnou, protože pouhá existence duše dítě mnoho nezaujme. Dítě chce vidět nějakou činnost, funkci duše, že ta duše v něm také k něčemu je. Jen to ho zajímá a jen tím se mu představa duše objasňuje a ozřejmuje.

Abych tedy u dětí 1. šk. roku vybudoval pevné základy pro vyučování náboženství — jakási praecambula christianae instructionis parvulorum — vycházel jsem na začátku v 1. šk. roce ve svých rozpravách s dětmi vždy přímo od dítěte, a to ovšem názorně a se stálým zřetelem k zájmům dítěte. Tak nabyli malí začátečníci v prvních náboženských hodinách ne-li snad zcela jasných, tedy jistě aspoň jasnějších a malým dětem přiměřených představ o člověku, o lidském těle, o lidské duši a o Bohu, který je pouhý duch, neviditelný, všudypřítomný a vševědoucí. Tato základní představa o Bohu se pak dále rozšiřovala a zdokonalovala při výkladu biblických článků č. 10 (všemohoucnost Boží), č. 12 (dobrotivost Boží) atd.

Podávám tedy tyto své zkušenosti hlavně mladým kněžím jako pomůcku pro počáteční vyučování náboženství v 1. šk. roce, jelikož vím, že první náboženské hodiny v 1. šk. roce působí jim jisté potíže.

V Blansku dne 20. září 1944.

J. S.

Několik předběžných poznámek ke katechesi I.
(Seznámení katechety s dětmi. Křesťanské pozdravení. Kříž a modlitba.)

a) Seznámení s dětmi. Jest to potřebnější a důležitější než by se na první pohled zdálo. Proč?

Některé děti se ostýchají nebo se bojí každého cizího člověka, se kterým neměly příležitost blíže se stýkati. Jsou to jednak děti již od přirozenosti bázlivé a jednak takové (obyčejné jedináčci), které rodiče chovali doma jako v bavlne, z rodin, kam cizí osoby přicházely jen zřídka nebo vůbec ne a kde také jinak děti jen málo se stýkaly s cizími lidmi. Pak nelze se diviti, jestliže takové děti, přicházejíce po prvé do školy, nevidí ve svých učitelích své přátele, ale ostýchají se jich a mají k nim nedůvěru.

Nejhorší však je, že ještě dnes vyskytují se rodiče, kteří malé děti školou straší. Projeví-li takový malý klučina trochu více živosti, hned mu tatínek nebo maminka pohrozí: „Však počkej, až budeš chodit do školy! Budeš-li ve škole zlobit, tam ti pan učitel nebo velebný pán nařeže, co do tebe vlezl!“ Tak si dítě znenáhla utvoří o škole představu takovou, že učitelé ve škole jsou jenom na to, aby tam děti bili! Pak ovšem není divu, když dítě takto „vychované“ jde do školy jen nerado, se strachem a vnitřním odporem.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem musí tedy katecheta vcházeť k nováčkům v první hodině náboženské nikoli s přísně úřední tváří a chladně nebo dokonce nevlídně a rozmrzele, nýbrž s tváří jasnou a s okem radostí zářícím dávati dětem všemožně najevo, že je má rád a že se na ně a na školu těší. V náladě vlídné a radostné má sice katecheta přicházeti do každé náboženské hodiny, ale zvláště je to důležité u nováčků v prvních náboženských hodinách. Tak si děti záhy na katechetu zvyknou, budou v něm viděti svého přítele a na něj i na náboženství se budou těšit.

b) Křesťanské pozdravení. Někteří spisovatelé vypracovaných katechesí pro 1. školní rok (G. Mey, W. Pichler) úvodem ke cvičení křesťanského pozdravení a také ke cvičení znamení kříže podávají nováčkům krátké poučení o nejsvětější Trojici a zvláště stručně a jako v kostce život Ježíše Krista. Snaží se tím vyhověti didaktické zásadě, že dítě nemá se učiti nazpaměť ničemu, čemu nerozumí. Tato zásada je sice správná, ale je otázka, může-li platiti všeobecně také pro děti 1. školního roku. Göthe praví: „Gau ist alle Theorie, doch ewig grün ist des Lebens gold'ner Baum.“

I ve světských předmětech musí škola navazovati na představy,

které si dítě doneslo již z domu otcovského. Tam již poznalo dítě velké množství představ, ale ty představy staly se dítěti zřejmými s počátku jen jedním svým znakem, a to obyčejně hodně primitivním (haf, haf — pes, bú — kráva a pod.). Ale dítěti to stačilo, neboť podle těchto znaků již rozeznávalo psa nebo krávu od každého jiného zvířete a vůbec od každé jiné představy. Pouze při spatření psa volalo dítě „haf, haf“, a ne při spatření jiného zvířete. Byla tedy již v počátcích duševního života dítěti představa psa aspoň relativně jasná, t. j. jasná vzhledem k věku a chápavosti dítěte. Avšak tato primitivní představa psa byla později znenáhla obohacována novými znaky, a to jednak z vlastního pozorování a jednak vlivem života rodinného a jiných společenských styků dítěte. Jest to známý postup genetický (učení ze zkušenosti), kterým dítě již od nejútlejšího věku znenáhla obohacuje svůj duševní život velkým množstvím představ, které ovšem bývají více méně nejasné, nedokonalé, neúplné a někdy i nesprávné. S těmito představami přichází pak dítě do školy a úkolem školy jest tyto představy ujasňovati, zdokonalovati, doplňovati, rozšiřovati a co je na nich nesprávného, opravovati. Že se to vše nemůže státi hned v 1. školním roce, ale že je to úkolem i dalších školních ročníků, jest samozřejmo.

Podobně jako do světských předmětů přináší si dítě i do hodin náboženských nějakou zásobu náboženských představ, ale ovšem analogicky s podobnými nedostatky jako bývá u představ světských. Když uviděl malý chlapeček kříž a zeptal se maminky, co to je, řekla mu obyčejně matka: „To je kříž a na něm je Pán Ježíš. Víš, to je Pán Bůh, a proto musíš před křížem hezky smeknout, když jdeš kolem něho někde venku.“ Někdy však matka nebo babička dá dítěti poučení primitivnější. Řekne mu prostě: „To je kříž, a na tom kříži je Pánbíček“ nebo jen: „To je Pánbíček.“ S takovým vysvětlením se dítě obyčejně spokojí. Chce-li však přece některé čipernější dítě věděti o Pánu Ježíši více (proč je přibit na kříž a pod.), řekne mu zpravidla matka nebo otec: „Teď bys tomu ještě nerozuměl. Až budeš chodit do školy, tam vám velebný pán bude hodně vykládat o Pánu Ježíši. Počkej tedy ještě, však už to dlouho trvat nebude.“ A je to tak konečně dobře, neboť kdoví, jak by to bližší poučení dítěte dopadlo. Nedovede každý malým dětem podati náboženské poučky tak, aby o nich měly správnou představu. Jsou ovšem také zbožné a nábožensky pokročilé matky, které rády vykládají dětem již v době předškolní o Pánu Ježíši, zvláště o jeho narození a pod., a dosti pěkně jim to dovedou vyložiti. Takových matek však celkem není mnoho. Na druhé straně však zase jsou rodiny, zvláště v místech průmyslových, kde dítě za celý svůj předškolní věk neuslyší o kříži a o Pánu Ježíši nic nebo téměř nic.

S tak různorodým fondem náboženských představ přicházejí pak děti do první náboženské hodiny a úkolem katechety jest tyto představy ujasňovati, opravovati, doplňovati a podle potřeby a chápavosti dětí dále rozšiřovati. Ale rozumí se samo sebou, že to vše nemůže katecheta vykonati hned, jak dítě začne chodit do školy, ale že se tak může státi jen znenáhla během celé školní docházky dítěte. Proto ani při cvičení křesťanského pozdravu nelze se stavěti na stanovisko úzkoprse didaktické, aby děti byly aspoň krátce poučeny o životě a smrti Ježíše Krista dříve ještě, než v pozdravu budou jeho jméno vyslovovat. Je přece známo, že pro nějaké stručné přehledy učiva nemají malé děti vůbec smyslu, ale naopak, že spíše upoutají jejich pozornost podrobnosti. I kdybychom zmíněnou látku podali dětem sebe dětštěji, přece jen se nahrne do těch malých hlaviček tolik nových představ najednou, že to děti nemohou strávit a mají pak v těch hlavičkách spíše chaos než poučení.

Takové děti „*iurant in verba magistri*“, a proto jim stačí, když jim řekneme, že se sluší a patří, aby děti pozdravovaly „*Pochválen buď Ježíš Kristus*.“ O Ježíši Kristu povíme jim zatím jen to nejpodstatnější, tedy asi to, co uvádím níže v katechesi. Budou se pak o něm učit od adventu až do konce školního roku a za tu dobu budou děti seznámeny — ovšem přiměřeně chápavosti tohoto věku — se životem a vykupitelským dílem Kristovým a uslyší o něm tolik dobrého a krásného, že si jej zamilují a potom již snáze pochopí, že není na světě nikoho, kdo by té chvály tolik zasluhoval jako Ježíš Kristus, kterého tím pozdravením chválíme.

c) **Z n a m e n í k ř í ž e.** Co svrchu bylo řečeno o křesťanském pozdravení, platí analogicky i zde. Před cvičením kříže netřeba tedy vykládati nováčkům napřed nějak stručně o jednotlivých božských osobách. Dětem prostě řekneme, že před modlitbou i po modlitbě děláme vždycky kříž a ukážeme jim, jak se ten kříž dělá a co se při tom říká. To zatím postačí. Až pak dojdeme v náboženství ke křtu Páně a později k seslání Ducha sv., poučíme děti blíže o nejsvětější Trojici a připomeneme jim, že jména tří božských osob říkáme, když děláme kříž.

d) **Š k o l n í m o d l i t b a.** Dle W. Pichlera (*Katechesen für die Unterstufe der Volksschule I.*, p. 31) nemá katecheta hned s počátku modliti se s dětmi Otčenáš a Zdrávas, Maria, protože tyto modlitby děti ještě nemohou chápati a tak by se je modlily bezmyšlenkovitě. Pichler dokonce praví, že můžeme býti spokojeni, udělají-li děti 1. školního roku ráno a večer aspoň kříž, a také školní modlitbou má býti podle něho s počátku jen kříž. Otčenáš cvičí Pichler s dětmi teprve později při výkladu biblických článků, a to tak, aby jednotlivé prosby Otčenáše vyrůstaly přirozeně

z příslušného místa učební látky. To se ovšem neděje najednou, nýbrž znenáhla a ani ne v tom pořadí, jak jednotlivé prosby Otčenáše za sebou jdou, nýbrž podle toho, jak dotyčná biblická látka k tomu poskytne příležitost (na př. prosba 1., 3., 2. atd.). Teprve pak se děti modlí Otčenáš, kdežto Zdravas, Maria se modlí teprve po výkladu o zvěstování a navštívení Panny Marie.

Shora naznačené zásady jsou sice theoreticky správné, ale praxe života sotva by se s nimi spřátelila. Pak by náboženská výchova ve škole nemohla navazovati na náboženskou výchovu rodinnou. I když jsou místa i rodiny, kde děti v době předškolní o modlitbě ničeho neslyší, přece jen je většina dětí a v místech nábožensky zachovalých téměř všechny děti, které již z domova se umí modlit, a to obvykle Otčenáš, Zdravas, Maria a Anděle Boží. Také v kostele, kam je někdy rodiče a sourozenci berou, modlívali se malé děti s ostatními Otčenáš a Zdravas, Maria (zvláště při růženci). Nejsou tedy většinou tyto modlitby pro malé děti něčím novým.

Je sice pravda, že takové děti smysl těch modliteb ještě nechápou nebo je chápou jen málo. Avšak vědí nebo tuší aspoň tolik, že je to něco svatého, že se modlí k P. Bohu, aby je ochraňoval a že by se P. Bůh na ně hněval, kdyby se aspoň ráno a večer nepomodlily. To slýchávaly takové děti již doma v rodině a tak si utvořily v duši aspoň jakousi posvátnou disposici k modlitbě, která jim prozatím stačí aspoň k tomu, aby se nemodlily docela bezmyšlenkovitě. Tato posvátná disposice pak v dětech ještě zesílí, až i katecheta ve škole podobně jednoduše o modlitbě nováčky poučí a s citem a nadšením k modlitbě je povzbudí. Při tom pak se znenáhla do této modlitební disposice vpraví také děti „nemodlenci“. Účinek ovšem, bude tím větší, čím zbožněji a uctivěji bude se sám katecheta před dětmi modlit, neboť „slova povzbuzují, ale příklady táhnou.“ Tak i malé děti naučí se modlit spíše dobrým příkladem než dlouhým poučováním. Pestalozzi praví: „Dítě věří a miluje mnohem dříve než myslí a pracuje.“ S takovou posvátnou disposicí dětí spokojí se tedy s počátku i katecheta a bude se modlit s dětmi Otčenáš a Zdravas, Maria hned v prvních náboženských hodinách.

Zde ani nemluví o tom, jak by to působilo na zbožné rodiče, kdyby děti před vyučováním a po vyučování dělaly pouze kříž. Sotva by to považovali za školní modlitbu, ale spíše by řekli: „To jsme to dopracovali, když už ani kněz ve škole se s dětmi nemodlí!“

Později při výkladu bibl. článků najde katecheta dosti příležitosti, aby způsobem dětem přiměřeným pověděl jim více o jednotlivých prosbách Otčenáše a o pozdravení andělském. Při výkladu o tom, že Bůh dobré anděly vzal do nebe a že ti andělé v nebi Pána Boha chválí, řekneme dětem, že také my máme P. Boha (jméno jeho)

chválit, a proto že se modlíme v Otčenáši „p o s v ě t ě j m ě n o T v ě!“ Také jim řekneme, že i my máme prositi P. Boha, aby si také nás vzal do nebe, až umřeme, a proto že se modlíme „p ř i j ě k r á l o v s t v í T v ě.“ Až při výkladu o prvním hříchu bude katecheta povzbuzovati děti, aby vždycky dělaly jen to, co chce Pán Bůh (co se P. Bohu líbí), řekne dětem: „Však o to také prosíme Pána Boha, když se k němu modlíme: „b u ě v ů l e T v á j a k o v n e b i, t a k i n a z e m ě“ („vůle Tvá“ = to, co P. Bůh chce, co se P. Bohu líbí).

Výklad prvních tří proseb Otčenáše u nováčků působí katechetovi největší obtíže, ale jak viděti z uvedených ukázek, nejsou ty obtíže nepřekonatelné. Ostatní čtyři prosby dají se již vyložit dětem poměrně snadno. Čtvrtou prosbu jim katecheta vyloží při zmínce o tom, jak P. Bůh v ráji dal prvním lidem hojnost všeho, čeho potřebovali k živobytí (později zase při zázračném rozmnožení chlebě), pátou prosbu při výkladu o prvním hříchu (později zase při tom, jak P. Ježíš odpustil kajícímu Petrovi), šestou prosbu při pokušení Evy (později zase při pokušení P. Ježíše). Výklad sedmé prosby omezíme zatím na zlo f y s i c k é. Příležitost k tomu naskytne se při výkladu o potopě a později zase při výkladu o tom, jak P. Ježíš svými divy pomáhal trpícím. Teprve v dalších školních ročnících rozšíříme výklad 7. prosby také na h ř í c h. — Pozdravení andělské vyložíme dětem jako aplikaci při vypravování o zvěstování a navštívení P. Marie. — Modlitbu „Anděle Boží“ vyložíme dětem samozřejmě při výkladu o andělech strážných.

Rozumí se, že i v příštích šk. ročnících musí katecheta vždy za dané příležitosti zvláště výklad jednotlivých proseb Otčenáše s dětmi opakovat. Na středním a vyšším stupni je dobře po školní modlitbě, modlila-li se třída právě Otčenáš, zeptati se dětí na smysl některé prosby Otčenáše, ne všech najednou, ale jeden den na první, druhý den na druhou atd. Katecheta ovšem, je-li třeba, opraví nebo doplní odpovědi dětí. Podobně za vhodných příležitostí se zeptá dětí na smysl jednotlivých myšlenek v pozdravení andělském a v modlitbě „Anděle Boží“ (zde na př. při výkladu o ctnostech a o pokušení).

Takovým způsobem vniknou děti znenáhla, ale trvale do smyslu těchto modliteb a nebudou se modliti bezmyšlenkovitě.

K A T E C H E S E I.

(Seznámení katechety s dětmi. Křesťanské pozdravení. Kříž a modlitba.)

Katecheta vstoupí do třídy s pohledem jasným, s tváří přívětivou, třeba i poněkud usměvavou a s nádechem radosti. Postaví se vpředu před děti a několik vteřin je přehlíží. Někdy již učitel poučil děti, že mají vstáti, vstoupí-li někdo do třídy, a proto děti již samy vstanou. Vstanou-li tedy, řekne jim katecheta, aby se zase posadily. Nevstanou-li, řekne jim, aby vstaly a pak zase, aby se posadily. Potom osloví děti asi takto:

„Děti! Víte, kdo já jsem?“ *Na to obvyčejně aspoň některé děti už volají: „Vy jste vel. pán!“ — „Ano, děti, já jsem vel. pán. Panu učiteli říkáte „pane učiteli“, ale mně budete říkat „vel. pane“. Jak mně budete říkat?“ . . . Katecheta to dá opakovat od několika dětí a pak pokračuje: „Nyní tedy už víte, děti, kdo já jsem a jak mně budete říkat. Já k vám budu chodit vždycky v (úterý) a v (pátek). Budu vás také učit, ale budu vás učit něco jiného než p. učitel. Pan učitel vás bude učit číst, psát, počítat a ještě jiné věci, ale já vás budu učit o P á n u B o h u. O kom já vás budu učit, N. N.? . . . Také můžeme říkat, že já vás budu učit n á b o ž e n s t v í. Jak můžeme také říkat? Co¹⁾ já vás budu učit, N. N.? . . .*

Nyní tedy, děti, už víte, že já jsem vel. pán a že vás budu učit náboženství. Ale vy ani nevíte, jak jsem se na vás těšil! Ani jsem se nemohl dočkat, až zase budu učit ty nejmenší děti, co teprve začnou chodit do školy! Takové malé děti já mám vždycky nejradši, ale jenom když jsou hodné a když hezky poslouchají. Ale já už na vás vidím, že vy všechny chcete být hodné a že chcete poslouchat, že ano? (*Děti ovšem horlivě přisvědčují.*)

Teď se každého z vás zeptám, jak se jmenuje.“ *Katecheta se zeptá po pořádku každého dítěte na jeho křestní a rodné jméno a při tom mu řekne něco příjemného nebo vůbec něco takového, co by jej s dítětem sblížilo, na př.: „Tebe už znám, Františku! Onehdy jsem tě viděl u kostela, jak sis hrál s kamarády. Viděl jsem, jak umíš hezky skákat, ale těším se, že budeš ve škole hodný. Viď, že budeš hodný?“ — „A tebe, Mařenko, také znám. V neděli jsem tě viděl v kostele, jak jsi tam hezky klečela a jak ses pěkně modlila. Ty se jistě ráda*

¹⁾ Správnější by sice bylo „Č e m u vás budu učit?“ Aby nám však děti lépe rozuměly, musíme se s počátku přizpůsobovat běžné dětské mluvě, nejde-li právě o hrubou chybu.

modlíš, že ano? . . . No, to jsi hodná panenka. Jen buď vždycky taková!“ — „Ty jsi Rudolf Křivý? Aha, teď si na něco vzpomínám! Jednou byl u mne tatínek a řekl mně, že ty někdy doma neposluchoáš. Ale já jsem tatínkovi řekl: „Však Rudolfek bude poslouchat, až bude chodit do školy. Ve škole se bude učit, že se to P. Bohu nelíbí, když děti tatínka a maminku neposlouchají. Až to Rudolfek uslyší, pak už jistě bude poslouchat. Pravda, Rudolfku, že už budeš poslouchat?“ — „Tebe, Růženko, jsem viděl o Božím Těle, jak byla za družičku! No, pěkně ti to slušelo. Ale víš, co se mně na tobě nejvíce líbilo? Některé děti cestou štěbetaly a to se o Božím Těle nesluší. Ale tys byla ze všech nejhodnější. Celou cestu bylas pěkně potichu a jenom kvítí sypalas P. Ježíši na cestu. Tak se to patří. Jistě z tebe měl P. Ježíš radost.“ — „A o tobě, Jeníku, mně jednou maminka vykládala, že rád mamince pomáháš zalévat kvítka v zahrádce. Také mně řekla, že večer před spaním a pak zase ráno, jak se vyspíš, se vždycky pěkně pomodlíš „Andělíčku, můj strážníčku“. Děláš to tak, Jeníku? . . . To se tedy těším, že budeš hodný chlapec.“ — „Copak ty, Jiříku, jsi takový smutný a jako dolekaný? Zdá se, že se mne bojíš. Ale neboj se mne, vždyť já ti nic neudělám. Já mám všechny děti rád a tebe, Jiříku, také. Nic se neboj! Podívej se mně do očí a hezky se zasměj! . . . No vidíš, jak ti to sluší, když se hezky zasměješ. Jen choď rád do školy. Uvidíš, že se ti zde bude líbit.“ *Katecheta ještě chlapce pohladí a jde dál.*

Tak a podobně pokračuje katecheta dále, až pohovoří se všemi dětmi. Působí-li katecheta již delší dobu na téže škole a všimá-li si jen poněkud dětí a poměrů rodinných, snadno si nashromáždí dosti takových nebo podobných zkušeností a námětů, které mu pak dobře poslouží k hovorům s nováčky v 1. vyučovací hodině. Nemá-li o některém dítěti žádných speciálních zkušeností nebo je-li sám na škole nováčkem, zeptá se alespoň dětí na něco všeobecného, na př. těší-li se dítě na školu, kde dítě bydlí, co dělá tatínek (čím je), má-li doma také bratříčky a sestríčky, jak se jmenují, chodí-li některý nebo některá z nich do školy, má-li dítě dědouška a babičku a kde, chodí-li k nim také někdy a pod. Neptá se ovšem každého dítěte na to všechno, ale jednoho na to, druhého na ono. Nemá-li dítě tatínka nebo maminku nebo je-li úplný sirotek, potěší ho. Připraví-li se katecheta na 1. vyuč. hodinu u nováčků a má-li jen trochu invence, vždy si nějakou látku k rozhovorům s nimi najde. Při tom si také zapíše do zápisníku jména dětí, aby při dalších hovorách mohl je už tyvolávat jménem.

Když se takto katecheta s dětmi blíže seznámil a získal si tak aspoň částečně jejich důvěru a přítulnost, přikročí k dalšímu bodu. Řekne dětem:

„Nyní, děti, vám povím zase něco jiného. Jistě vám už maminka

říkala, když přijdete k někomu do domu nebo když někoho známého potkáte venku na ulici, že ho máte pěkně pozdravit. Jak pozdravíte, když třeba přijdete k babičce nebo ke strýčkovi nebo ke kmotřence? Co řeknete, když tam přijdete? (*Děti řeknou různá pozdravení, jak je tomu rodiče naučili: „Pochválen buď Ježíš Kristus“, „Dobrý den“, „Dobrý večer“; ve městech také „Ruku líbám“ a pod.*) Ano, děti, tomu všemu, co jste řekly, říkáme pozdravení. Jak tomu říkáme, N. N.? ... Tak lidé pozdravují. Nepozdravují všichni stejně. Každý pozdravuje tak, jak si navykl pozdravovat.

Jsou tedy všelijaká pozdravení, ale pamatujte si, děti, co vám teď řeknu: Všechna ta pozdravení, která jste prve řekly, jsou dobrá, ale jedno pozdravení je ze všech nejkrásnější. Znáte, děti, to nejkrásnější pozdravení? ... (*Obyčejně aspoň některé děti řeknou: „Pochválen buď Ježíš Kristus“.*) Ano, děti, to je to nejkrásnější pozdravení. Víte, proč? Protože tím pozdravením nejen pozdravujeme lidi, ale ještě také tím někoho p o c h v á l í m e. Když řekneme „Pochválen buď Ježíš Kristus“ (*katecheta vysloví ta slova pomalu a výrazně*), k o h o tím pochválíme? ... (*Zde zpravidla aspoň některé dítě řekne, že pochválíme Pána Ježíše.*) Ano, děti, my tím pozdravením pochválíme Pána Ježíše nebo můžeme také říkat, že chválíme J e ž í š e K r i s t a. Ale kdo je to Ježíš Kristus (Pán Ježíš)? To vy ještě dobře nevíte. Snad už vám někdy řekla maminka nebo babička, že je to P á n B ů h, ale vy jste tomu ještě dobře nerozuměly. Teprve teď ve škole vám budu hodně vykládat o Pánu Ježíši. Budu vám vykládat, že byl Pán Ježíš kdysi — ale už moc dávno — na zemi mezi lidmi a že byl na lidi moc hodný.

Pán Ježíš měl všechny lidi rád, ale ze všech nejradši měl malé děti. Teď je Pán Ježíš v nebi, ale on o vás dobře ví a má vás pořád ze všech nejradši, ale jen když jste hodné. Pán Ježíš si tedy jistě zaslouží, abychom jej chválili a zvláště, aby jej chválily malé děti, když má Pán Ježíš malé děti nejradši. Proto se sluší, aby zvláště děti pozdravovaly „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ Řekni to pozdravení N. N.? ... Mne budete také tak pozdravovat. Já bych ani nechtěl, abyste mne pozdravovaly nějak jinak.

A teď si, děti, pamatujte: Vždycky, když před vyučováním přijdu k vám do třídy, hezky vstaňte a pozdravte: „Pochválen buď Ježíš Kristus.“

Katecheta ovšem musí to s dětmi řádně nacvičit. Ať děti pozdravují docela přirozeně tak, jak se mluví. Asi tak, jak pozdravují na ulici. Nevyjímá se to pěkně, pozdravují li děti ve škole protáhlym slabikováním pozdravu (Po-chvá-len...), jak bývalo kdysi zvykem. Až děti přijdou do vyšších tříd a zvláště na školu měšťanskou, pak už nerady tak pozdravují, protože se jim to zdá směšným a myslí si,

že se to hodí jen pro malé děti. A ježto stín této nechuti by snadno mohl padnouti i na pozdravení samo, jest lépe nacvičiti je s dětmi hned od 1. školního roku způsobem přirozeným. Při sborovém pozdravu dá to ovšem katechetovi více práce, ale pěstuje-li o to důsledně i později, časem si na to děti zvyknou a jde to pěkně. — Když katecheta s dětmi pozdravení nacvičil, řekne jim:

„A nyní, děti, ukážete, zda již umíte pěkně pozdravovat. Já teď odejdu do síně, ale hned zase přijdu. Jak já potom vstoupím k vám do třídy, hned všichni vstaňte a pozdravte tak, jak jsem vás tomu naučil.“

Toto cvičení katecheta opakuje s dětmi tolikrát, až to jde docela dobře. Musí ovšem také později upozorňovat děti na chyby, které se snad později v pozdravu vyskytnou. Tak si děti časem zvyknou správně pozdravovat. Katecheta pak pokračuje:

„Děti! Tak, jak jste mne nyní pozdravovaly zde ve škole, budete mne pozdravovat také venku, když mne někde potkáte. Při tom také chlapci smeknou klobouk nebo čepici. Pojď sem, N.! Vezmi si klobouk a ukaž, jak mne pozdravíš, až mne potkáš někdy na ulici. (Chlapec to ukáže a třeba ještě jeden nebo dva.) Děvčata však nesmekají, když pozdravují. Ty jenom trochu skloní hlavu a řeknou: „Pochválen buď . . .“ — Také tak pozdravte, děti, když potkáte některého jiného velebného pána. Ale pozdravujte tak také, když přijdete třeba k babičce nebo ke strýčkovi nebo ke kmotřence nebo k někomu známému nebo když je potkáte venku na ulici. Oni jistě také budou mítí radost, když je pozdravíte tím nejkrásnějším pozdravením „Pochválen buď . . .“ Ale kdyby vám třeba tatínek nebo maminka řekli, abyste je pozdravovali nějak jinak, pozdravujte je tak, jak vám řekne tatínek nebo maminka.“

Toto poslední připomenutí je nutné jednak proto, že pozdrav jako zvyk společenský není záležitostí čistě náboženskou (ve Francii na př. i na klášterních školách pozdravují děti „bon jour“) a jednak i proto, aby naše autorita zde nekolidovala s autoritou rodičů ve věci, kde se tomu lze vyhnouti. Mám zde na mysli hlavně větší města, kde mnozí rodičové naučili děti již v době předškolní, aby pozdravovaly „dobrý den“, „dobrý večer“ a pod. Zvláště matky v městech často říkají dětem, aby paničky pozdravovaly „ruku líbám“. Když pak dítě doma vypravuje, že jim velebný pán ve škole řekl, aby pozdravovaly „Pochválen . . .“, může se snadno státi, že se maminka ukvapí a vyhrkne ze sebe: „Velebný pán ti nemá co poroučet. Pozdravuj tak, jak já jsem ti řekla!“ A v malé dětské hlavičce bude zmatek. Mimo to nutno také uvážiti, že i třídní učitel děti buď již poučil nebo později poučí, jak mají pozdravovati, a to namnoze sotva bude pozdrav křesťanský. Proto jest nejlépe řídit se

v tomto bodě místními poměry. Radí-li k tomu místní poměry, může katecheta říci dětem jen, aby křesťanským pozdravem pozdravovaly jej a také jiné kněze ve škole i na ulici, kdežto o ostatních se nezmíní. Jen kdyby se některé dítě zeptalo, může-li či má-li tak pozdravovati také třeba babičku, řekne mu katecheta, že ano, že se jí to jistě bude líbit. Ale přímo to dětem nenařídí. — Katecheta pak pokračuje:

„Ještě vám, děti, něco povím. Až bude po vyučování, odejdu zase od vás pryč. Ale než odejdu, zase všichni vstanete a řeknete: „S Pánem Bohem!““

Toto katecheta ovšem také s dětmi nacvičí podobně jako pozdrav (přirozeně a bez protahování), ale to už jde snadno. — Tím katecheta ukončil poučení dětí o pozdravu a přikročí k poučení dětí o modlitbě a znamení kříže:

„A teď mně, děti, povězte, umíte-li se také modlit. Kdo z vás se umí modlit? . . . (Někdy se hlásí děti všechny nebo téměř všechny, někdy pouze některé. Dle toho také katecheta pozná, jaký je náboženský stav obce.) Kterou modlitbu se umíš modlit, N. N.? . . . (Děti ponejvíce se modlívaly Otčenáš a Zdrávas, Maria, Andělíčku, můj strážníčku, Anděle Boží.) Ukaž mně tedy, jak se umíš modlit Otčenáš, N. Stoupni si, sepni hezky ruce a modli se Otčenáš . . . (Dítě se modlí, ale modlitba těchto dětí mívá zpravidla různé formální nedokonalosti. Proto stačí jedna ukázka, aby na ni mohl katecheta navázat další výklad, směřující ke školní modlitbě.) A kdy se doma modlíváte? Modlíte se večer, než jdete spát? . . . Modlíte se také ráno, když vstanete? (Obvykle více dětí se modlívá večer než ráno.) A víte také, k e k o m u se modlíváte? K o h o prosíte tou modlitbou? . . . (Zde aspoň některé děti řeknou, že se modlí k Pánu Bohu nebo že prosí Pána Boha, jak jim to řekli rodiče. Proto může katecheta na to navázat další otázky.) A víte také, proč se modlíte k Pánu Bohu v e č e r? O co prosíte Pána Boha v e č e r p ř e d s p a n í m? („Prosíme Pána Boha, aby nás chránil celou noc, aby se nám nestalo něco zlého.“ — Tam, kde děti samy toto nevědí z domu, poví jim to ovšem katecheta.) A o co prosíte Pána Boha r á n o, když se vyspíte? („Aby nás Pán Bůh chránil celý den.“)

Tak se pěkně modlívejte doma každý den ráno a večer. A ty děti, které se ještě neumějí modlit, naučíte tady ve škole, jak se mají modlit. Až se naučí ve škole modlit, potom ony také se budou rády doma modlit vždycky ráno a večer. Že ano, děti?

A nyní dejte pozor! Až doposud jste se modlivali jen doma ráno a večer a někdy snad také v kostele. Ale teď, když už chodíte do školy, budete se modlit také v e š k o l e, když se budete učit ná-

boženství.¹⁾ Když já přijdu k vám do třídy, vy pěkně vstanete a pozdravíte. Než se začneme učit, já si takhle stoupnu před vás na stupeň (*stoupne si tam*) a budu se s vámi modlit Otčenáš a Zdravas, Maria. Víte, proč se budeme před vyučováním modlit? Budeme se proto modlit, aby vám Pán Bůh pomáhal, abyste se dobře učily.

Ale napřed ještě, než se začneme modlit, uděláme kříž, a když se pomodlíme, uděláme také kříž. Napřed budu já sám dělat kříž, ale vy ještě kříž nedělejte. Jenom si hezky stoupněte, sepněte takhle ruce (*katecheta ukáže, jak*) a dívejte se na mne, jak já to dělám. Teprve potom vy budete dělat kříž se mnou.“

Katecheta položí levou ruku na prsa a prsty pravé ruky dotkne se nejprve čela a řekne „Ve jménu Otce“, pak se dotkne prostředku prsou a řekne „i Syna“, potom se dotkne p r a v é h o okraje prsou a řekne „i Ducha“ a konečně se dotkne levého okraje prsou a řekne „svatého“. Pak sepne ruce a řekne „Amen“. Správný postup by ovšem byl: na čele — dole na prsou — nalevo — napravo. Pak by katecheta vysvětlil dětem, že ony mají levou stranu tam, kde on má stranu pravou a proto že ony to musí dělat při posledních dvou dotecích naopak. Jenže to vysvětlování by bylo pro katechetu prací Sisypfovou, neboť děti by si to stále pletly. Takové děti ještě nedovedou usuzovat, ale mají bystrý pud napodobovací a tím nejraději se řídí. Dívají se na katechetu a dělají kříž tak, jak on jej dělá, což ovšem u dětí vypadne správně. Děti při tom ani nepozorují, že to dělají naopak. Teprve za nějaký čas, až si děti docela navyknou správně dělati kříž, dělá katecheta také kříž správně. Děti si pak už ani nevšimnou, že to dělal dříve jinak, protože už vědí, že to dobře umějí a tak už nevěnují pozornost pohybům ruky katechetovy.

Jakmile katecheta udělal před dětmi první kříž sám, vyzve děti, aby nyní dělaly kříž zároveň s ním a aby jej dělaly tak jako on. Totéž pak opakuje s dětmi ještě jednou nebo dvakrát. Vícekrát zatím netřeba. Všechny děti ovšem to ještě nedělají správně, ale kdyby to chtěl katecheta tolikrát s dětmi opakovat, až by to všechny dělaly správně, trvalo by to zbytečně dlouho. To si ponechá až na příští hodiny, ale ani pak necvičí všechny děti najednou. Následující hodinu hned na začátku po modlitbě katecheta si zavolá k tabuli některé bystřejší dítě (třeba z těch, které se hlásí) a postaví si je na stupínek před sebe, ale š i k m o tak, aby je mohl pozorovati nejen on sám, ale také děti. Pak vyzve dítě, aby udělalo kříž. Udělá-li dítě kříž správně, poznamená si to v zápisníku u jeho jména (třeba křížkem). Neudělá-li dítě kříž správně, ukáže mu, jak se má kříž dělat, a cvičí to s dítětem

¹⁾ Jestliže na některé škole také světští učitelé se s dětmi modlí, přizpůsobí ovšem katecheta svůj výklad této skutečnosti.

tak dlouho, až to dítě umí, načež si to poznačí v zápisníku. Pak si ke cvičení kříže zavolá ještě druhé a třetí dítě a třeba i více dětí, je-li nováčků mnoho. Podobně pokračuje katecheta i v následujících hodinách tak dlouho, až všichni nováčci dovedou správně udělat kříž.

Tento znenáhly postup vyhovuje psychologicky lépe než cvičí-li se všechny děti najednou v jedné nebo ve dvou hodinách. Při takovém cvičení i ostatní děti bedlivě pozorují cvičence u tabule, jak se učí správně dělati kříž a jak jej katecheta poučuje a opravuje. A protože to vidí a slyší častěji (ne najednou), utkví jim to v paměti lépe a trvaleji. Mimo to obyčejně i děti v lavicích dle toho, co vidí a slyší, zkoušejí správně dělati kříž. A tak při tomto postupu pokračuje cvičení také čím dále lépe a rychleji.

Velkému kříži dáváme přednost, protože je to kříž, kterého se nejvíce užívá v liturgii. Teprve později nacvičí katecheta s dětmi také kříž malý a poučí je, aby jej dělaly, kdykoli kněz začíná číst evangelium při mši sv. nebo na kazatelně. Je-li však v některé obci všeobecným zvykem dělati také při modlitbě kříž malý, nacvičí katecheta s dětmi kříž malý a tento kříž dělá se i při školní modlitbě. Teprve později nacvičí s dětmi také kříž velký.

Podobně jako na počátku cvičení velkého kříže vyzve katecheta děti, aby vstaly a sepjaly ruce, ale zatím aby ještě kříž nedělaly, nýbrž aby se dívaly na něj, jak on bude dělat kříž, t. j. křížek na čele, na ústech a na prsou. Teprve potom že také ony budou dělat kříže zároveň s ním. Potom položí katecheta levou ruku na prsa, pozdvihne pravici s mírně nataženou dlaní a palcem udělá na čele křížek tak, že napřed udělá znaménko shora dolů a pak s levé strany na pravou (k vůli dětem ovšem zatím naopak) a při tom řekne: „Ve jménu Otce“. Podobně udělá křížek na ústech a řekne: „i Syna“ a konečně na prsou se slovy „i Ducha svatého“. Pak sepne ruce a řekne: „Amen“. Další postup cvičení malého kříže je analogicky stejný jako bylo výše naznačeno při cvičení kříže velkého.

Na jednotlivkách a vůbec v těch třídách, kde jsou děti 1. šk. roku spojeny se staršími ročníky, doporučuji toto: Katecheta ukáže nováčkům, jak se dělá kříž a děti pak asi třikrát dělají kříž společně s ním. Při tom si katecheta všimne, které děti dělají kříž nesprávně (v takových třídách bývá nováčků málo) a ty pak svěří některým schopným dětem z vyššího oddělení, aby je před vyučováním nebo v přestávkách naučily správně dělat kříž, k čemuž jim dá ovšem instrukce. Tím se cvičení kříže značně zkrátí, neboť v takových třídách je nutno šetřit časem. — Kdyby snad některé čiperné dítě z vyššího oddělení připomnělo katechetovi, že dělá kříž naopak, vysvětlí katecheta starším dětem, že to dělá tak jen s počátku, aby si to ti malí caparti nepletli, když on stojí obrácen proti nim. Teprve později, až to ti malí

budou dobře umět, že také bude dělat kříž tak, jak se má dělat. Nováčci si této řeči nevšimnou, protože ani nevědí, co je to „naopak“. — Potom katecheta pokračuje:

„A nyní, děti, když jsem vás už naučil, jak máte dělat kříž, naučím vás ještě, jak se máte dobře modlit. Už jsem vám prve řekl, že se budeme ve škole modlit před vyučováním a po vyučování Otčenáš a Zdrávas, Maria. Teprve později, až se dobře naučíte Otčenáš a Zdrávas, Maria, budeme se také někdy modlit Anděle Boží a Věřím v Boha. Někteří (mnozí) z vás jste mně prve řekli, že se umíte modlit Otčenáš a Zdrávas, Maria. Já vám věřím, že to umíte, ale já vím také, že děti se modlívaly obyčejně moc rychle nebo že při modlitbě moc křičí nebo že některá slova neříkají dobře. Proto já se budu modlit dnes i budoucí hodinu (v pátek) docela sám, abyste slyšely, jak já se modlím a abyste se potom také tak modlily. Dnes tedy zatím jen hezky stůjte, dívejte se na kříž, sepněte ruce a udělejte kříž zároveň se mnou. Ale potom už buďte potichu a jenom dávejte pozor, jak já se modlím. Teprve na konci, až já zase budu dělat kříž, uděláte také kříž. Nyní tedy pozor, začneme!“

Katecheta se modlí hlasem přiměřeným, s patřičnými pomlčkami (dle Prvouky) a s náležitým přízvukem. Když se byl takto katecheta tuto i příští hodinu na začátku i na konci hodiny pomodlil sám, může očekávat, že si děti již aspoň částečně navykly hlavně na patřičné tempo a pomlčky modlitby. Proto následující hodinu řekne dětem, aby se už modlily zároveň s ním. Modlitba dětí ovšem nebývá ještě dokonalá, a proto katecheta při této i následujících modlitbách bedlivě si všímá, v čem chybují buď třída jako celek nebo jednotlivé děti a dle toho pak po každé modlitbě na chyby a nesprávnosti upozorní a snaží se zjednatí nápravu. Není však dobře upozorňovati děti na mnoho chyb najednou, ale jest lépe upozorniti je jednou na tu a po druhé na onu chybu. To si děti snáze a trvaleji zapamatují. Vytkne-li se jim více chyb najednou, pak děti jedno pro druhé zapomenou nebo si to poptou.

Asi za 3—4 měsíce, až si děti jednak zvyknou modliti se v novém prostředí a jednak také ty děti, které neuměly se modlit Otčenáš, společnou modlitbou se mu naučí, začne katecheta podobně jako při cvičení kříže zkoušeti jednotlivé děti, umějí-li se správně samy modlit. Každou hodinu hned po modlitbě zavolá si k tabuli postupně 2—3 děti (nejprve ty, které se samy hlásí), zkouší každé dítě, umí-li se modlit Otčenáš a Zdrávas, Maria a vyskytnuvši se chyby a nesprávnosti opravuje. Při tom však musí býti katecheta opatrný a neztráceti hned trpělivosti, kdyby na př. některé dítě uprostřed Otčenáše se zarazilo a nemohlo dále. Bylo by chybou obořiti se na ně a vytýkati mu, že neumí ani Otčenáš. Jest to totiž známý psychologický zjev, že

i dítě jinak schopné, které doma samo a pěkně se dovede pomodlit některou modlitbu, snadno se zarazí a nemůže dál, má-li tutéž modlitbu se pomodlit v nezvyklém prostředí, tedy i ve škole před katechetou, který je zkouší a před ostatními dětmi, které je bystře pozorují, jak to umí.¹⁾ Rozumný katecheta se s takovým dítětem nevádí, ale nenápadně napoví další slovo a třeba i po druhé a po třetí, až dítě modlitbu skončí. Někdy se dítě — zvláště děvče — při tom rozpláče. Katecheta však laskavě je potěší a řekne mu: „No, nic si z toho nedělej a neplač! Však já vím, že to umíš. To ses zarazila jenom teď ve škole, když se tolik dětí na tebe dívá. To se stane někdy také jiným dítětem. Však až tě sem zavolám po druhé, jistě ti to už půjde lépe.“ Takové dítě si pak vyzkouší katecheta ještě jednou, ale až později, třeba až po ostatních dětech.

V takových třídách, kde jsou děti 1. ročníku spojeny s vyššími ročníky, modlí se katecheta s dětmi hned na počátku hodiny. Nováčkům pouze řekne, že se budou před vyučováním modlit, aby jim Pán Bůh pomáhal, aby se dobře učili. Pak jim ukáže, jak mají při modlitbě stát, sepnout ruce a dělat kříž. A také zde katecheta aspoň na začátku hodiny modlí se sám, aby nejen nováčci viděli, jak se mají modlit, ale aby si to znovu připomněly i starší děti, které přes prázdniny možná již zapoměly, jak se má třída správně modlit. Zde však stačí jen jedna vzorná ukázka modlitby, předpokládá se ovšem, že již v dřívějších letech starší děti si navykly správně se modlit. Proto může katecheta již po vyučování a také ovšem v příštích hodinách dovoliti, aby se děti modlily společně s ním. V takových třídách bývá starších dětí více a tak tyto děti obyčejně již strhnou s sebou i nováčky do správného tempa modlitby. Kdyby to však nováčkům přece ještě nešlo, řekne jim katecheta, aby zatím se modlili potichu a teprve později, až to budou dobře umět, že se budou modlit nahlas s ostatními. Pak asi za 3—4 měsíce začne katecheta zkoušet jednotlivé děti, dovedou-li se už i samy správně pomodlit Otčenáš a Zdravas, Maria. Tuto práci však katecheta již nesvěří starším dětem (jako cvičení kříže), nýbrž koná ji sám.

Stejným postupem nacvičí katecheta později také Anděle Boží a Věřím v Boha. Až i tyto modlitby budou děti umět, budou se modlitby pravidelně střídát (na př. jedna před vyučováním a jiná po vyučování).

Každou novou modlitbu modlí se také katecheta společně s dětmi hlasitě. Teprve když nazná, že by děti již samy dovedly pomodlit se

¹⁾ Stalo se to i samému Pestalozzinu, který s počátku studoval protestantskou teologii, chtěl se stát pastorem. Avšak jednou vypomáhaje jako theolog při bohoslužbách, nedovedl se sám pomodlit před lidem Otčenáš. Uprostřed modlitby se zarazil a nemohl s místa. Proto raději theologie zanechal a tak se dostal na dráhu vychovatelskou.

modlitbu správně, přestane se modlit hlasitě a modlí se dále s dětmi jen potichu. Zasáhne však znovu hlasitě do modlitby, zpozoruje-li, že děti nezachovávají správné tempo nebo že nedbají na pomlčky. Dětem ovšem řekne, že se nyní bude modlit s nimi jen potichu, aby viděl, dovedou-li se děti už samy správně pomodlit. Kdyby jim to neřekl, myslely by si děti, že se katecheta s nimi nemodlí.

V takových třídách, kde jsou děti 1. šk. roku samy, vidí-li katecheta, že je tam dětí tolik, že po seznámení se s dětmi a nacvičení pozdravu by mu již nezbylo času na podrobnější poučení o kříži a modlitbě, může si katecheta ohledně modlitby zaříditi zatím postup jen jaksi „nouzově“ (bez bližšího výkladu). Hned, jakmile vstoupí do třídy, postaví se na stupínek a přehlédne děti, řekne jim: „Děti! Napřed, než se začneme učit, pomodlíme se k P. Bohu. Víte, proč? . . . To proto, aby vám P. Bůh pomáhal, abyste se dobře učily. Vstaňte tedy a sepněte takhle ruce (ukáže, jak). Ale dnes se budu modlit nahlas jenom já sám. Vy buďte hezky potichu a nic nahlas neříkejte. Jenom se dívejte na mne a poslouchajte, jak já se modlím, abyste se také naučily dobře se modlit.“ Pak udělá katecheta kříž a modlí se Otčenáš a Zdravas, Maria pomalu, hlasem přiměřeným, s náležitým přízvukem a s patřičnými pomlčkami (dle Prvouky). Podobně se pomodlí katecheta sám také po vyučování. Dětem jen připomene, že po vyučování se modlíme proto, abychom P. Bohu poděkovali za to, čemu se děti naučily. Toto zařízení je za daných okolností nutno proto, aby 1. náb. hodina nezůstala po přřpadě bez modlitby nebo aby třeba jen na konci hodiny nebyla modlitba vykonána jaksi nahonem.

Rozumí se samo sebou, že při velkém počtu dětí není nutno a zpravidla ani možno tuto první katechesi absolvovati celou v jedné vyučovací hodině, ale že může býti rozdělena na dvě hodiny, v první hodině seznámení s dětmi, křesťanské pozdravení a modlitby jen tak, jak právě naznačeno, kdežto ostatní látka až v druhé hodině.

Tato I. katechese zdá se býti na první pohled příliš dlouhou, ale to je pouze zdánlivé. Její větší polovice obsahuje totiž poznámky a pokyny pro katechetu, takže na skutečné katechese (živý rozhovor katechety s dětmi) připadá jen polovice menší. Než i tak měl jsem původně úmysl rozdělit tuto katechesi ve dvě. V první z nich chtěl jsem ponechat jen seznámení katechety s dětmi a křesť. pozdravení, kdežto obsahem druhé katechese měl býti kříž a modlitba. Shledal jsem však, že by toto rozdělení pro praktické použití bylo nevhodné. Katechese je totiž psána hlavně pro školy výše organisované, kde 1. šk. rok tvoří samostatnou třídu, ve které bývá asi 40—50 dětí. Zároveň však má katechese sloužiti i školám ménětrídním, kde děti 1. šk. roku bývá málo, na př. v jednotřídkách jen asi 5—6 dětí. Proto katecheta ve třídě, kterou tvoří pouze děti 1. šk. roku, je zpravidla

rad, když kromě seznámení se s dětmi nacvičí s nimi aspoň křesť. pozdrav, kdežto na jednotřídce s těmi několika dětmi seznámí se hned (často bývá ve třídě i bratr nebo sestra některých nováčků), kříž mu pomohou nacvičit děti vyššího ročníku a také křesť. pozdravení a modlitbě snáze a rychle se děti naučí, protože pozdravují a modlí se spolu se staršími dětmi. Proto byla ponechána tato katechese tak, jak je, a na školy výše a níže organisované byl vzat zřetel příslušnými poznámkami.

K A T E C H E S E II.

(Tělo a duše.)

Katecheta si zavolá k tabuli některé dítě a postaví je čelem proti ostatním dětem. Potom ukáže na hlavu dítěte a zeptá se dětí: „Co je toto?“ (Děti: „To je hlava.“) Podobně ukáže (ale jen ukáže, nedotýká se) na krk, na prsa, na bříško, na ruce a nohy, a vždy se zeptá dětí, co je to, načež děti odpovídají.¹⁾ Tyto části těla děti znají. Slovo „trup“ by jim dělalo obtíže, protože toto slovo a vůbec představa trupu jsou věcí dětem naprosto neznámé. Proto místo toho zde užívám raději slov „prsa“ a „bříško“, ačkoli ani slovo „prsa“ nebývá všem nováčkům známo. Naznačené otázky katecheta ještě asi dvakrát opakuje a pak se zeptá dětí: „Víte někdo z vás, jak se jmenuje hlava, krk, prsa, bříško, ruce a nohy dohromady?“ . . . (Děti to obvykle nevědí, ale tato otázka slouží hlavně ke vzbuzení větší pozornosti. Neodpoví-li na ni žádné dítě, řekne katecheta:) „Hlava, krk, prsa, bříško, ruce a nohy dohromady se jmenují tělo.“ (Při tom katecheta ukáže na celé tělo dítěte.) Tuto otázku a odpověď katecheta několikrát s dětmi opakuje. Pak řekne katecheta: „A teď zase se vás zeptám jinak. Povězte mně, co je to t ě l o?“ . . . (Tělo je hlava, krk, prsa, bříško, ruce a nohy dohromady.) I tuto otázku a odpověď katecheta s dětmi několikrát opakuje. Potom se katecheta znovu vrátí k první formě otázky a ještě ji asi dvakrát s dětmi opakuje a rovněž tak i formu druhou.

Když naznačeným způsobem děti již nabyly jasné představy o tom, co je to t ě l o, pokračuje katecheta: „Děti! Teď už víte, čemu

¹⁾ Zde je lépe nechat děti odpovídati sborově. Jsou to odpovědi příliš snadné, které nevyžadují přemýšlení. Kdybychom se tázali pouze jednotlivých dětí, ostatní děti, ještě nezvyklé školní kázi, stejně by jim do toho skákaly.

říkáme tělo. Je to tedy hlava, krk, prsa, břicho, ruce a nohy to všechno dohromady. Jakže se toto všechno jmenuje dohromady? (*Katecheta spolu ukáže na dítěti.*) . . . To své tělo, děti, můžete v i d ě t. Na těle nosíte ovšem šaty. Nosíte je proto, že by se neslušelo chodit po venku bez šatů a také proto, že by vám bez šatů bylo v zimě zima. Ale to nevadí. Vy přece můžete své tělo vidět a vidíte ho, když se třeba koupáte.

Ale nyní vám, děti, povím něco nového. V našem těle (v nás) je také něco, co nemůžeme vidět. Možná, že už to některému z vás maminka řekla. Ví snad někdo z vás, co je v našem těle (co je v nás)? (*Zde obyčejně aspoň některé děti řeknou: „Je tam dušička.“*) Ano, děti, je tam d u š i č k a. Ale dušička říkájí jenom docela malé děti. Větší děti však a také velcí lidé už neříkají „dušička“. Ti místo „dušička“ říkají „duše“. A vy, děti, protože už chodíte do školy, budete také říkat „duše“. Jak budete říkat místo „dušička“, N.? . . . (*Místo „dušička“ budeme říkat „duše“.*) Opakuj to, N. N. . . . Co je tedy v našem těle (v nás), N.? . . . (*V našem těle je duše.*) Ale duši my nemůžeme vidět. Můžeme duši vidět, N.? . . . (*Ne, duši nemůžeme vidět.*) Naši duši vidí jenom Pán Bůh. Kdo jenom vidí naši duši, N. N.?

Ale co myslíte, děti: Byli bychom ještě živi, kdyby v našem těle (v nás) nebyla duše, kdyby duše z našeho těla odešla? Snad vám to už někdo řekl . . . (*To už bychom nebyli živi.*) Ano, děti, bez duše už bychom nebyli živi. Byli bychom mrtvi a dali (pochovali) by nás do hrobu. Byli bychom ještě živi, kdyby v nás nebyla duše, N.? . . . Kam by nás dali? . . . Ale do hrobu by dali jenom naše mrtvé tělo. Naše duše však odejde k Pánu Bohu a bude pořád živa. Ona nikdy neumře. Proto říkáme, že naše duše je n e s m r t e l n á. Jaká je naše duše, protože nikdy neumře, N. N.? . . .“

K A T E C H E S E III.

(*O Mařence živé a o Mařence mrtvé.*)

S počátku se ještě jednou opakuje o těle a o duši z předešlé hodiny, načež katecheta pokračuje:

„Vykládali jsme si o těle a o duši. Abyste však tomu ještě lépe rozuměly, budu vám dnes vykládat o jednom malém děvčátku.¹⁾“

¹⁾ Zde uvádím příklad o děvčátku, protože jsem tomu zvyklý ze svého dlouholetého působení na dívčí škole. Příklad hodí se pro školu dívčí a smíšenou. Na škole chlapecké snadno si katecheta příklad o děvčátku převede na příklad o ch l a p e č k o v i.

Jmenovalo se Mařenka a bylo menší než vy. Byly mu teprve čtyři roky. Bylo to hodné a čiperné děvčátko. Každý je měl rád.

A copak asi Mařenka celý den dělávala? Dělata to, co dělávají všechny malé děti. Běhala, hrála si s dětmi, vykládala si s nimi něco, ráda se dívala na pěkná kvítka a na obrázky a ráda poslouchala, když jí babička vykládala pohádky.

Mařenka měla na hlavě oči tak jako my. A nač měla Mařenka oči? . . . (*Aby viděla, aby se mohla dívat.*) A proč Mařenka očima viděla? . . . To vy ještě nevíte, ale já vám to povím. Mařenka očima viděla, protože měla v sobě (v těle) duši. Proč Mařenka očima viděla, N. N.? . . . Mařenka měla také uši. Nač měla uši? . . . (*Aby slyšela, aby mohla poslouchat, co druzí povídají.*) A proč Mařenka ušima slyšela? . . . (*Ted' obyčejně už aspoň některé děti samy řeknou: „Protože měla v sobě duši.“*) Mařenka měla také ústa (pusu). A nač měla ústa (pusu)? . . . (*Aby mohla mluvit.*) A proč mohla Mařenka ústy mluvit? . . . (*Nyní obyčejně už všechny děti volají: „Protože měla v sobě duši.“ Podobně i na další otázky už samy správně odpovídají.*) — Mařenka měla také ruce. A nač měla ruce? . . . (*Aby si mohla hrát; aby mohla něco dělat.*) A proč si mohla Mařenka rukama hrát? . . . Mařenka měla také nohy. A nač měla nohy? (*Aby mohla běhat.*) A proč mohla běhat? . . .

Mařenka tedy očima viděla, ušima slyšela, ústy (pusou) mluvila, rukama si hrála a nohama běhala, protože měla v sobě (v těle) duši. Když měla Mařenka v sobě (v těle) duši, říkáme také, že Mařenka byla živa. Jaká byla Mařenka, když měla v sobě duši, N. N.? . . .

Ale za nějaký čas Mařenka onemocněla, začala stonat. Byla celá rozpálená a musila si lehnout do postýlky. Maminka zavolala pana doktora. Pan doktor přišel, prohlédl Mařenku, dal jí nějaké kapky a řekl mamince, aby jí dávala studené obklady. Když potom pan doktor odcházel, řekl v síni mamince, že je to nemoc velice zlá. A opravdu bylo Mařence čím dál hůře, až konečně ubohá Mařenka umřela! Její duše odešla z těla pryč — odešla do nebe k Pánu Bohu. Když Mařenka umírala, stáli u její postýlky její tatínek, maminka a babička a všichni o Mařenku moc plakali. Ale co myslíte, děti: Viděl někdo z nich Mařenčinu duši, když odcházela z těla? . . . Proč její duši nikdo neviděl? . . . (*Protože duši nemůžeme vidět.*) Kdo jenom vidí naši duši? . . . A byla Mařenka ještě živa, když už neměla v sobě duši, N.? . . . (*To už Mařenka nebyla živa. Byla mrtvá.*)

Mrtvou Mařenku maminka čistě umyla a oblékla jí bílé šatečky. Na hlavičku jí dala myrtový věneček. Potom přinesli malou, bílou rakev (truhličku) a do té rakve s pláčem položila maminka mrtvou Mařenku. Také její kamarádky se to dověděly, že Mařenka umřela,

a přišly se na ni podívat. Některé přinesly svaté obrázky a některé přinesly kvítí. Ty obrázky a to kvítí položily pak na Mařenčino mrtvé tělo. Za Mařenčinu hlavičku postavila maminka rozžatou svíčku. Potom její tatínek, maminka a babička i všechny kamarádky si u ní klekli a modlili se, aby si Pán Bůh vzal duši Mařenčinu do nebe a aby se tam pořád radovala.

Nyní tedy ležela mrtvá Mařenka v rakvičce. Byla celá pokryta svatými obrázky a kvítky. Ruce měla sepjaty na prsou, jako by se modlila. Její obličej i ruce byly bílé jako sníh. Mařenka už nedýchala a nic ji nebolelo. Víte, děti, proč už Mařenka nedýchala? (*Protože už neměla v sobě duši.*) A proč ji už nic nebolelo? ... (*Teď obyčejně už děti říknou samy, že neměla v sobě duši.*) A měla Mařenka ještě oči, N.? (*Měla.*) A viděla těma očima, N.? (*Neviděla.*) A proč neviděla, N.? ... Měla Mařenka ještě uši, N.? ... A slyšela těma ušima, N.? ... Proč neslyšela, N.? ... Měla Mařenka ještě ústa, N.? ... A mohla těmi ústy mluvit, N.? ... Proč nemohla mluvit, N.? ... Měla Mařenka ruce, N.? ... Proč si nemohla hrát, N.? ... Měla Mařenka ještě nohy, N.? ... A mohla těma nohama běhat, N.? ... Proč nemohla běhat, N.? ... — Mrtvá Mařenka tedy ani neviděla, ani neslyšela, ani nemluvila, ani si nehrála, ani neběhala. Také ji nic nebolelo a ani o ničem nevěděla. Proč, N.? ...

Třetího dne vystrojili Mařence pohřeb. Na její rakvičku přidělali víko a na víko dali věnce. Na pohřeb přišlo hodně lidí a také všechny Mařenčiny kamarádky. Přišly v bílých šatečkách, protože byly Mařence za družičky. Potom nesli mládenci mrtvou Mařenku v průvodu na hřbitov.¹⁾ Cestou se lidé modlili. Před rakví šel velebný pán s ministranty a před nimi družičky a ostatní děti vpředu hned za křížkem. Vzadu za rakví pak šel Mařenčin tatínek, maminka a babička a za nimi ostatní velcí lidé. Konečně došel průvod na hřbitov až ke hrobečku. Tam se všichni zastavili a rakvičku s mrtvou Mařenkou položili ke hrobu. Velebný pán se pak nad ní pomodlil a pokropil rakev i hrob svícenou vodou. Potom mládenci spustili rakev do hrobu a družičky házely na ni věnečky a kvítí. Na konec pak se lidé rozešli domů a hrobař zahrabal hrob hlínou.

Děti! Nyní tedy byla už mrtvá Mařenka v hrobě. Věděla o tom, že je v hrobě, N.? ... Proč o tom nevěděla? Co už v sobě neměla, N.? ... Bolelo ji to, když hrobař na ni naházal hlínu, N.? ... Proč ji to nebolelo? ... Ale doopravdy to už ani nebyla celá Mařenka. To se jenom tak říká: mrtvá Mařenka. Ale doopravdy to bylo jen její mrtvé tělo. Bylo to tělo b e z d u š e. Proto to mrtvé tělo o ni-

¹⁾ Ve větších městech, kde mají pohřební vůz, si katecheta přizpůsobí vše místním poměrům.

čem nevědělo a nic ho nebolelo. Nevědělo ani, že ho dali do hrobu a že hrobař ho zahrabal hlínou. To bylo tak, jako kdyby do hrobu pochovali dřevěnou panenku. Ta by také o ničem nevěděla. — V hrobě pak za nějaký čas to Mařenčino mrtvé tělo zpráchnivělo (stal se z něho prach) a tak z něho zůstal jenom prach a trochu kostí. Ale to nevadí. Mařenka byla hodné děvčátko, a proto si Pán Bůh vzal její duši k sobě do nebe. Tam už ji nebude nikdy nic bolet a bude se tam jen pořád (na věky) radovat.

Děti! Jako ta Mařenka, tak musí umřít každý z nás. Někdo umře, když je ještě maličký v peřince, někdo umře, když už je větší, jako ta Mařenka, někdo umře, když už je velký jako třeba tatínek nebo maminka, a někdo umře, když už je starý jako dědoušek nebo babička (stařeček nebo stařenka). Ale nikdo neví, kdy umře. To ví jenom Pán Bůh. Také vy, děti, budete živы jen tak dlouho, dokud budete mít v sobě duši. Až někdy také z vašeho těla odejde duše, umřete také vy. Potom také vás pochovalí do hrobu jako pochovali mrtvou Mařenku. Ale vaše duše bude pořád živa. Ta neumře nikdy. Proto buďte hodné, rády se modlívejte a poslouchajte tatínka a maminku a také nás ve škole. Když budete hodné, vezme si vás Pán Bůh do nebe až umřete, jako si vzal do nebe tu hodnou Mařenku.“

K A T E C H E S E IV.

(Člověk — lidé.)

„Až doposud jsme si vykládali, že máme tělo a duši a že tělo bez duše je mrtvé. Ale k tomu si, děti, ještě pamatujte: Každému, kdo má takové tělo jako my, říkáme, že je člověk. Jak říkáme každému, kdo má takové tělo jako my? Kdo on je, N.? . . . Kdo jsi tedy ty, N.? . . . A kdo ty, N.? . . . (Tak se katecheta zeptá asi 10 dětí, načež pokračuje:) Kdopak z vás má doma malého bratříčka? . . . (Děvčátko se hlásí a řekne, že mají doma malého Jeníčka.¹⁾) Tak mně pověz: Je ten váš Jeníček také člověk? . . . (Není! Dyť on je ještě v peřince.“) Ano, ale má také takové tělo jako máte vy? . . . („No má, ale ještě moc maličké.“) To nevadí, že má tělo ještě maličké. Však až Jeníček vyroste, až mu bude 6 let, bude mít také tak velké tělo jako máte vy. Je tedy Jeníček člověk nebo není? . . . (Teď už

¹⁾ Zde vykládám, co se mně už několikrát přihodilo při výkladu této látky a co se možná přihodí i jiným.

děvčátko řeklo, že je člověk, a také ostatní děti přizvukovaly.) Váš tatínek a maminka mají zase velké tělo, o moc větší než vy, ale to také nevadí. Však vy, až vyrostete, budete také tak velcí jako tatínek nebo maminka. Je tedy váš tatínek také člověk, N.?... (*Zde už děti řeknou, že je, a podobně při následujících otázkách.*) Je vaše maminka člověk, N.?... Je váš Josef člověk?... A vaše Růžena? Nyní povězte samy: Kdo ještě je člověk?... (*Dědoušek, babička, strýček, tetička, pan Novák atd. Děti by se hlásily do nekonečna, kdyby jich katecheta nepřerušil.*)

Nyní tedy, děti, už víte, kdo je to č l o v ě k. Člověk je každý, kdo má takové tělo jako my. Nezáleží ovšem na tom, je-li naše tělo malé nebo velké. To je jedno. Ale jak to řekneme, když je nás někde víc? Třeba v neděli v kostele není jenom jeden člověk. Je jich tam moc. Ale jak to řekneme, když jich tam je moc? Řekneme, že je tam moc č l o v ě k ů?... (*Ne, to se neříká!*) Jak to tedy řekneme? Čeho je tam moc?... (*Řekneme, že je tam moc l i d í.*) Nebo na jarmarce také nebývá jenom jeden člověk. Také jich tam bývá moc. Jak to tedy řekneme? Čeho tam bývá moc, N.?...

Teď si to povíme ještě jednou. Jak se říká tomu, kdo má takové tělo jako my, N.?... A jak se řekne, když jich je někde víc nebo když je jich moc? Čeho je tam moc, N.?... Je-li tedy někde jenom jeden, říkáme, že je to č l o v ě k, a je-li jich víc, říkáme, že jsou to l i d é. A k tomu si ještě pamatujte: Všichni lidé mají l i d s k é t ě l o a v tom těle mají l i d s k o u d u š i. Jaké tělo mají všichni lidé, N.?... A jakou duši mají v těle, N.?... Jaké tělo máte vy, N.?... A jakou máte v těle duši, N.?...¹⁾

K A T E C H E S E V.

(*Bůh. — Bůh nemá těla; je pouhý duch. Není ho vidět, ale je všude. Všecko vidí, všecko slyší a všecko ví.*)

„Děti! Posledně jsme si vykládali o člověku a o lidech. Dnes však si budeme vykládat o Pánu Bohu. Ale než vám něco povím o Pánu Bohu, budu vám napřed vykládat o jedné holčičce a o jednom chlapečkovi.

Ta holčička se jmenovala Anička a ten chlapeček se jmenoval

¹⁾ Katechese o člověku a lidech je poměrně krátká, ale opakuje-li se s počátku o Mařence, stačí také na jednu hodinu.

Jeník. Anička už chodila do 3. třídy, ale Jeník ještě do školy nechodil. Byl ještě malý. Jednou tatínek byl v práci a maminka odešla něco kupovat. Děti byly samy doma. Chvilku si hrály, ale Jeníka to brzy omrzelo. Byl to kluk mlsný jako kočka. Byl by rád snědl něco dobrého. Řekl tedy Aničce: „Aničko, tamhle na skříni jsou taková krásná, červená jablíčka. Pojď, vystoupneme si na židli a vezmeme si každý jedno. Ta budou jistě sladká!“ A Jeník se už těšil, jak si pochutná na sladkých jablíčkách. Ale Anička řekla: „Ta jablka si nesmíme vzít. Víš přece, že nám to včera maminka zakázala. Maminka bude dělat v neděli k obědu závin („štrudl“) a ona ta jablka bude potřebovat do závinu.“ „Ale vždyť maminka o tom nebude nic vědět,“ řekl Jeník. „Když si každý vezmeme jedno jablíčko, maminka to ani nepozná.“ Ale Anička řekla: „Jen si nemysli, Jeníku, že se o tom maminka nedozví. Podívej se oknem na dvůr! Tam pantáta štípe dříví a dívá se sem. On dobře vidí, co tady děláme. Kdybychom si vzali se skříně jablka, on by to řekl mamince a my bychom pak od maminky dostali!“ Ale jak Jeník uslyšel, že by dostal bití, už ho přešla chuť na jablíčka a už na ně nechtěl jít.

Avšak Jeníkův mlsný jazýček mu nedal pokoje. Proto přemýšlel dál, kde by našel někde jinde něco dobrého na zub. A tu najednou vyskočil a zvolal: „Já ještě o něčem vím! A to bude ještě lepší než jablíčka. V síni ve spíži je sklenice s medem. Pojď tam se mnou, Aničko, budeme ten med lízat. Do síně pantáta ze dvora nevidí a tak se o tom maminka nedozví.“ Ale Anička řekla: „Ty si myslíš, Jeníku, že se o tom maminka nedoví? To se moc mylíš! V síni zase paňmáma umývá schody. Ona by nás viděla a řekla by to mamince, až přijde domů. Maminka má medu jen málo a má jej schovaný jen pro nás, kdybychom někdy byli nemocni. Proto bychom jistě od maminky dostali, kdybychom si sami brali med.“ Když Jeník slyšel, že by dostal bití, hned ho zase přešla chuť na med. On měl rád med, ale nerad dostával bití. To tedy radši nic!

Ale Jeníkův mlsný jazýček ještě mu nedal pokoje. Přemýšlel dále, kde by mohl smlsnout něco dobrého, aby se to maminka nedověděla. A tak přemýšlel a pořád přemýšlel, ale dlouho mu nic nenapadalo. Až pojednou Jeník zase radostně začal poskakovat a volal na Aničku: „Ančo, já už zase něco vím, a to se jistě maminka nedoví!“ „A copak zase víš?“ ptala se Anička. „Ve sklepe pod schodama,“ řekl Jeník potichu, „je hrnec se smetanou. Pojď tam se mnou! Smetaně je moc dobrá — to budeme lízat!“ Při tom Jeník už prstíčkem mlsně ukazoval, jak bude lízat smetanu. Ale Jeník dobře věděl, že nesmějí mlsat smetanu. Proto chtěl Aničku upokojit a řekl jí: „Nic se neboj, Aničko! Do sklepa nebude vidět ani pantáta ze dvora, ani paňmáma ze síně. Tak to na nás nikdo nepoví. A jestli to maminka pozná,

bude si myslet, že tu smetanu lízala kočka.“ „A ty si myslíš, Jeníku, že nás ve sklepě nikdo nebude vidět?“ řekla Anička. „To se, panečku, mylíš. Ve sklepě někdo je a ten by nás viděl.“ Jak to Jeník uslyšel, hned odběhl do sklepa se podívat, kdo tam je, ale hned se zase vrátil a radostně zvěstoval Aničce, že ve sklepě nikdo není. „To je vidět, Jeníku, že ještě nechodíš do školy,“ smála se mu Anička. „Kdybys chodil do školy, věděl bys, že je ve sklepě Pán Bůh.“ „Ale vždyť já jsem tam žádného Pána Boha neviděl!“ bránil se Jeník. Anička však mu to pěkně vyložila: „Tys tam nemohl Pána Boha vidět, protože Pán Bůh nemá tělo; on nemá ani hlavu, ani ruce, ani nohy. Proto Pána Boha nemůžeme vidět, ale on je všude, všechno vidí a všechno slyší. Kdybychom ve sklepě mlsali smetanu, Pán Bůh by nás viděl a hněval by se na nás, že neposloucháme maminku. Pán Bůh chce, aby děti poslouchaly tatínka a maminku. To ty, Jeníku, nevíš, protože ještě nechodíš do školy. Až budeš chodit do školy, budeš se tam také učit o Pánu Bohu. Potom už jistě nebudeš chtít mlsat něco, co maminka nedovolí.“

Jak to uslyšel Jeník, sklopil hlavu a zamyslel se. Ale už nepřemýšlel, co dobrého by ještě mohl smlsat. Nechtěl, aby se Pán Bůh na něj hněval.

Děti! Ta Anička to Jeníkovi dobře řekla. Řekla mu, že Pána Boha nemůžeme vidět. Proč ho nemůžeme vidět? . . . Co on nemá, N.? . . . *(Pán Bůh nemá tělo.)* Co má tedy Pán Bůh jenom, když nemá tělo, *(Pán Bůh má jenom duši.)* Také bychom mohli říkat, že Pán Bůh má j e n o m d u š i. Ale to se o Pánu Bohu neříká. O Pánu Bohu to budeme říkat trochu jinak. Budeme říkat, že Pán Bůh je d u c h. Ale Pán Bůh je jenom duch (bez těla). Proto budeme o Pánu Bohu říkat, že Pán Bůh je p o u h ý d u c h. Kdo je tedy Pán Bůh, N. N.? . . .

A kde je Pán Bůh? . . . Jak to řekla ta Anička? . . . *(Některé děti řeknou: „ve sklepě.“)* Ale je Pán Bůh j e n o m ve sklepě? . . . Anička řekla, že Pán Bůh je také ještě j i n d e. Jak to řekla Anička? Kde že ještě je Pán Bůh? *(Pán Bůh je v š u d e.)* A kde všude je Pán Bůh? Je také zde v této třídě (světnici), N.? . . . *(Některé dítě ohlíží se po třídě, jako by tam Pána Boha hledalo.)* N., nedívej se kolem sebe po třídě! Ty zde chceš Pána Boha vidět? Copak jsme prve neřekli, že Pána Boha nemůžeme vidět? Proč ho nemůžeme vidět? . . . Co Pán Bůh nemá? .

Když tedy je Pán Bůh všude, je také vedle ve 2. třídě, N.? . . . Je také v síni, N.? . . . Je také na půdě, N.? . . . Je také na dvoře, N.? Je také v zahradě, N.? . . . Je také u vás doma, N.? . . . Nyní povězte ještě samy, děti, kde všude je Pán Bůh? . . . *(Děti vykládají, že je také u babičky, u kmotřenky, u Svobodů, na poli, v lese, v Klepáčově atd.)*

Když takto představa o všudypřítomnosti Boží byla dětem ujasněna, katecheta pokračuje: „Nyní tedy, děti, už víte, že Pána Boha nevidíme, ale že je všude. Je všude ve dne i v noci. A když je Pán Bůh všude, vidí všechno, co lidé dělají a slyší všechno, co lidé mluví. Ale Pán Bůh ví i to, co se vám v noci zdá. Zkrátka: Pán Bůh v i d í v š e c k o, s l y š í v š e c k o a v í v š e c k o. Ale Pán Bůh chce, abyste dělaly jen to, co je dobré, co se Pánu Bohu líbí. Kdybyste se třeba bily zde ve škole nebo venku, kdo by vás jistě viděl, N.?... A líbilo by se to Pánu Bohu, N.?... Bylo by to dobré, N.?... Kdo by se proto na vás hněval, N.?... A kdybyste si třeba škaredě nadávaly, kdo by to slyšel, N.?... A líbilo by se to Pánu Bohu, N.?... Bylo by to dobré, N.?... Kdo by se proto na vás hněval, N.?... Nebo kdybyste třeba neposlouchaly tatínka a maminku nebo kdybyste ve škole neposlouchaly pana učitele a velebného pána, kdo by o tom také věděl, N.?... A líbilo by se to Pánu Bohu, N.?... Bylo by to dobré, N.?... Kdo by se proto na vás hněval, N.?...

A tak, děti, dělejte vždycky jen to, co se líbí Pánu Bohu a mluvíte také jenom to, co se líbí Pánu Bohu. Pak to bude jistě dobré a Pán Bůh vás bude mít rád a kdybyste umřely, vzal by si vás do nebe jako tu hodnou Mařenku. Pamatujte vždycky na to, že Pán Bůh je všude a že vidí všechno, co děláte a že slyší všechno, co mluvíte. On ví i to, co si jen myslíte a co nikomu nepovíte.

Děti! Ten Jeník ještě nechodil do školy, a proto ani nevěděl, že Pán Bůh je všude a že všechno vidí. Také ještě nevěděl, že se to Pánu Bohu nelíbí, když děti neposlouchají tatínka a maminku. Ale vy už chodíte do školy a zde v náboženství se budete učit, co je dobré a co je zlé, co se Pánu Bohu líbí a co se mu nelíbí. A já už od nynějška se těším, že vy pak jistě budete dělat a mluvit vždycky jen to, co se Pánu Bohu líbí. Že ano, děti? (*Děti ovšem živě přisvědčují.*) Tak budou z vás hodné děti a my vás budeme mít všichni rádi, tatínek a maminka, pan učitel i já. A víte, kdo vás bude mít nejradši? . . . (*Pán Bůh*). Ano, děti, nejradši vás bude mít Pán Bůh a kdybyste třeba umřely jako ta Mařenka, jistě by si vás Pán Bůh vzal do nebe.“

*

V těchto katechesích byl dětem podán nebo ujasněn jakýsi fond základních náboženských představ, na kterém pak katecheta dále bude stavěti a který dále bude rozvíjet a rozšiřovat, vykládaje dětem biblické příběhy, na př. při výkladu o stvoření světa o všemohoucnosti Boží, při líčení ráje o dobrotivosti Boží, při vypravování o Kainovi a Abelovi o všudypřítomnosti a vševedoucnosti Boží atd. Že se při tom mnohé poučky budou opakovati, je nejen samozřejmo, ale také nutno. Jestliže v některé náboženské hodině děti něčemu naučíme, nesmíme si nikdy myslit, že už to děti vědí trvale pro život. Jest to zatím jen tenká

čára, kterou musíme za každé vhodné příležitosti vždy znovu a znovu zesilovati. Jen častým opakováním probraného učiva osvojí si děti náboženské pravdy, a budou-li tyto pravdy již při katechesi náležitě aplikovány na život, odnesou si je děti ze školy do života jako směr-nice nábožensko-mravního života.

D O S L O V.

Uvádím v těchto „praeambulích“ také časté otázky a částečně i odpovědi dětí. Uvádím je hlavně proto, aby se na ně nezapomínalo, a také proto, aby byly těmto dětem kladeny jen takové otázky, které vyhovují jejich věku, jejich pravděpodobným vědomostem nebo zkušenostem a jejich chápavosti. Jsou otázky oživujícím fluidem veškerého vyučování. Otázky vyhovují dětskému pudu po činnosti, odvádějí děti od hravosti a šeptání, udržují je v pozornosti a vedou děti k součinnosti s učitelem. Tak děti také spolupracují na svém náboženském vzdělání, a proto si vše pamatují mnohem lépe a trvaleji než účastní-li se jen pasivně výkladu učitelova.

K otázkám ve spisku uvedeným připojím ještě několik poznámek.

Na některou otázku nemůže katecheta očekávatí správnou odpověď od všech dětí, ale je možno, že na ni správně odpoví aspoň některé dítě. Za takovou otázkou bývá pouze několik teček a někdy je připojena v závorce i odpověď, kterou by děti mohly dát. Těmi tečkami (bez N.) je naznačeno, že takovou otázku dá katecheta celé třídě, ale vyvolá na ni jen dítě, které se hlásí.

Někdy dá katecheta dětem otázku, která sice logicky souvisí s předcházejícím výkladem, ale je pro tyto děti ještě poněkud těžká. Proto za takovou otázkou nejsou ještě tečky, ale hned po ní následuje ještě jedna otázka, t. zv. u s n a d ě ň u j í c í, t. j. taková, která dětem odpověď usnadňuje. Proto teprve za touto druhou otázkou jsou tečky.

Jindy konečně dá katecheta třídě takovou otázku, na kterou může očekávatí správnou odpověď, ne-li ode všech, tedy aspoň od většiny dětí. Za takovou otázkou bývá nejprve písmeno N. (Nomen) a pak teprve tečky. To znamená, že na tuto otázku vyvolá katecheta jménem určité dítě. V případě však, že by toto dítě správnou odpověď přece nedalo, vyvolá dítě, které samo se hlásí. Je-li předmět otázky zvlášť důležitý, což je naznačeno dvěma N. N., dá katecheta odpověď opakovati od více dětí.

Musí ovšem katecheta stále si býti vědom, že má před sebou jen malé začátečnický a klásti otázky, přiměřené věku a chápavosti těchto dětí.

OBSAH:

1. Předmluva	I
2. Několik předběžných poznámek ke katechesi I	7
3. Katechese I. (Seznámení katechety s dětmi. Křesťanské pozdravení. Kříž a modlitba)	12
4. Katechese II. (Tělo a duše)	22
5. Katechese III. (O Mařence živé a o Mařence mrtvé)	23
6. Katechese IV. (Člověk — lidé)	26
7. Katechese V. (Bůh. — Bůh nemá těla; je pouhý duch)	27
8. Doslov	31

Jan Staněk:

PRVNÍ NÁBOŽENSKÉ HODINY V PRVNÍM ŠKOLNÍM ROCE

Tiskem a nákladem Brněnské tiskárny v Brně. — L. P. 1946. — Cena Kčs 12.—.

